

УДК (UDC) [94:355.426](470.6+477.75),,1918/1920”

ГЛІБЩУК М. В.

ДЕЯКІ НЕОПУБЛІКОВАНІ ДОКУМЕНТИ З ІСТОРІЇ БІЛОГО РУХУ ПІВДНЯ РОСІЇ

У своїй статті автор аналізує окремі архівні матеріали, які все ще залишаються неоприлюдненими для широкої наукової спільноти. Ці нормативні акти стосуються внутрішньо та зовнішньополітичного курсу білогвардійських режимів А. Денікіна та П. Врангеля, які існували на території Півдня Росії впродовж 1918-1920 рр. Усі документи були знайдені у фондах російських архівних установ.

Ключові слова: *Громадянська війна в Росії, Білий рух, Збройні Сили Півдня Росії, А. Денікін, П. Врангель, більшовики.*

Історія Білого руху є однією з тем в російській історіографії, навколо якої до сьогоднішнього часу точаться жваві наукові дискусії та існують протилежні судження. Хоча майже століття відділяє нас від тих революційних подій 1917-1922 рр., однак до сьогодні дослідники так і не спромоглися сформуванати єдиного підходу у трактуванні та оцінюванні не тільки цього явища, але й самої Громадянської війни в Росії (1917-1922 рр.), її причин, періодизації, хронологічних меж тощо.

Складнощі, які виникають при визначенні та характеристиці Білого руху, його політико-ідеологічної доктрини пов'язані з тим, що, з одного боку, до складу білогвардійського табору належали представники зовсім протилежних політичних партій, які репрезентували інтереси різноманітних ідейних сил - від лібералів та консерваторів до поміркованих соціалістів. З іншого, в тому, що сучасним російським історикам не до кінця вдалося подолати догми марксистсько-ленінської методології, які насаджувалися радянською історичною наукою при дослідженні вказаної вище тематики.

Разом з тим, доцільно зауважити, що радянськими дослідниками була здійснена величезна робота у виданні різного роду документації, яка стосувалася багатьох аспектів Громадянської війни. Однак досі величезний масив законодавчих та розпорядчих актів залишається неопублікованим і зберігається в архівних установах України, Росії, Польщі, США.

Усі документи, які будуть розглянуті у цій науковій розвідці, досі були недоступними та знайдені у російських архівах, зокрема, в Державному архіві Російської Федерації (Государственный архив Российской Федерации - ГАРФ) і Російському державному архіві соціально-політичної історії (Российский государственный архив социально-политической истории - РГАСПИ). Ці матеріали ілюструють агітаційно-пропагандистську діяльність, зовнішню торгівлю та фінансовий стан урядів А. Денікіна та П. Врангеля (1918-1920 рр.).

Характеризуючи документи, зазначимо, що одне з найцікавіших архівних джерел, знайдених автором, стосується агітаційної роботи уряду

Глібщук Микола Васильович - аспірант кафедри історії нового та новітнього часу факультету історії, політології та міжнародних відносин Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Півдня Росії. Це виписка з інструкції дивізійним та полковим органам закордонної пропаганди (мається на увазі територія, яка контролювалася більшовицькою владою - Г.М.), що була офіційно затверджена білогвардійським керівництвом у середині вересня 1920 р. [9, арк. 18-25].

За об'ємом цей документ є невеликим і складається лише з семи аркушів. Структурно його можна поділити на декілька розділів. Перший - це іноземна пропаганда, яка поділяється на пропагандистську діяльність серед військ противника та поміж населення, що мешкає на непідконтрольній території. Другий - це здобутки, які мають бути досягнуті агітаційно-пропагандистською роботою білих. Зокрема, окремі частини більшовицьких військ, в разі ефективної роботи пропаганди, повинні перейти на сторону білогвардійців. Щодо цивільних осіб, то вони мусять саботувати усі накази радянської влади або чинити збройний спротив [9, арк. 18]. Наступний розділ - це засоби агітації. Вони поділяються на: літературу (в оригіналі носить назву "мертвое слово"); усну агітацію ("живое слово"); неприхований вплив - наступ військових частин; прихований вплив - терор. У свою чергу, література складається з: 1) основних законодавчих актів, які сформовані центральними органами білогвардійської влади; 2) матеріали, що містять негативні оцінки радянської влади та створюються на місцевому рівні; 3) література, яка призначена для жителів певної місцевості та затверджується вищими урядовими структурами [9, арк. 18-19].

Усна агітація також поділяється на декілька підпунктів, перший з яких - це поширення позитивних відгуків про діяльність та стан справ у таборі білогвардійських сил. Другий - критика більшовизму. Третій - відозви, які закликають ухилитися від військової мобілізації і влаштувати страйки на місцях роботи. Четвертий - це розповсюдження чуток, що покликані створювати паніку серед більшовицьких військових частин. Наступний - популяризація гасел, які підштовхують до збройного опору радянській владі [9, арк. 19].

Останній агітаційний метод впливу на народні маси - терор. За задумом розробників згадуваної нами інструкції, цей засіб має бути задіяний тільки проти певних суспільних груп. Найперше проти командного складу Червоної армії та комісарів. Так само - проти цивільних осіб, які працюють у більшовицьких владних структурах. Також серед населення потрібно розповсюджувати листівки, в яких містяться різного роду залякування. Наостанок - прямі військові методи [9, арк. 20-21]. У наступних параграфах йдеться про вербування агентів, способи поширення агітаційного матеріалу тощо [9, арк. 22-25]. Однак, на нашу думку, потрібно детальніше зупинитися саме на попередній частині документу, оскільки вона спонукає нас до серйозних міркувань.

Наведені вище дані дають нам чітке уявлення про те, які могли бути задіяні механізми для забезпечення підтримки та лояльності поміж жителями деяких територій. Автор не сумнівається, що така інструкція з пояснення пропагандистської роботи була підписана білогвардійським керівництвом з відома Головнокомандувача Збройних Сил Півдня Росії (далі - ЗСПР) барона П. Врангеля. Тому інформація про каральні методи впливу на населення (використання терору не тільки проти представників більшовицької влади, але й інших соціальних груп), що міститься у цьому архівному джерелі, аж ніяк не співставляється з ідеалізованим образом Врангеля, який намагаються

зобразити у своїх наукових працях окремі російські та зарубіжні дослідники, що відверто симпатизують одному з лідерів Білого руху [10, с. 4].

Проте не варто забувати, що рішення про можливість здійснення терору у пропагандистській роботі було прийняте в умовах повномасштабного громадянського конфлікту, коли жодна із ворогуючих сторін, як білі, так і більшовики, не бажали дотримуватися жодних моральних норм та прагнули будь-що знищити один одного. Тому врахування історичного контексту є дуже важливим для розуміння того, чому білогвардійці прийняли ухвалу про можливість застосування таких засобів впливу.

Однак слід підкреслити, що, на відміну від більшовицьких вождів, О. Колчак, А. Денікін, П. Врангель не створювали спеціальних структур, основним завданням яких було здійснення терору. Також лідери білих ніколи офіційно не закликали застосовувати репресивні заходи проти населення за соціальною ознакою. Адже вони не бачили жодної ідеологічної та практичної доцільності у таких діях.

Наступні документи, на яких хотів би зупинитися автор, стосуються зовнішньої торгівлі урядів А. Денікіна та П. Врангеля з країнами Європи на прикладі Франції та Італії.

Соціально-економічне становище держав-учасниць «Великої війни» 1914-1918 рр. було вкрай складне. Перехід на «мирні рейки» виробництва, відсутність стабільних зовнішніх ринків збуту, недостатня місткість внутрішнього ринку, скорочення питомої ваги сільського господарства в економіці, тощо, призвело до серйозного економічного спаду майже в усіх країнах. Тому уряди європейських держав були зацікавлені у торговельних відносинах з білогвардійськими режимами Півдня Росії, які могли забезпечити їх дефіцитною продукцією, в першу чергу, сільськогосподарською.

Яскраве цьому підтвердження - пропозиція представників французького уряду, які прибули до Криму у лютому 1920 р. з метою підписання угоди з А. Денікіним [6, арк. 128-129]. Вона передбачала певні товарообмінні операції між двома урядами. Французька сторона зобов'язувалася постачати білим необхідні промислові товари, які були дефіцитними для населення регіону. З іншого боку, французи були зацікавлені в імпорті окремих товарів. Зберігся навіть список усіх необхідних найменувань: ячменю - 200 тис. пудів, пшениці - 500 тис. пудів, тютюну - 40 тис. пудів, вовни - 70 тис. пудів, льону - 60 тис. пудів [6, арк. 128-129].

Після відставки Денікіна з поста Головнокомандувача ЗСПР, французька сторона, на відміну від інших європейських країн, продовжувала виявляти зацікавленість у розвитку фінансових відносин з новим урядом П. Врангеля. Яскравим підтвердженням цього є знайдений нами офіційний лист від банку «Кредит фонсьє», який був найбільшою банківською установою французької республіки на Близькому Сході. Ця телеграма надіслана начальнику Управління торгівлі та промисловості уряду Півдня Росії 4 вересня 1920 р. У цьому документі містилася низка пропозицій, які засвідчували інтерес Франції у зміцненні фінансово-економічних відносин з білим урядом. По-перше, цей банк пропонував надати уряду Врангеля грошовий капітал на виготовлення або купівлю деяких товарів, які будуть реалізовані за кордоном, а саме метал, пшеницю, льону тощо. Підкреслювалося, що цей кредит буде

надано в іноземній валюті. По-друге, було запропоновано, що частину витрат пов'язаних з перевезення товарів з кримських портів, візьмуть на себе французи. По-третє, ця банківська структура пропонувала виступити в ролі гаранта угод між білогвардійською владою та урядами іноземних держав та допомогти у виконанні усіх торговельних домовленостей. Щоб підтвердити серйозність своїх намірів, французька сторона відправила до Криму двох своїх представників - технічного радника та комерційного директора, які мали допомогти узгодити усі питання щодо майбутньої співпраці [8, арк. 11].

Як бачимо, Франція залишалася однією з небагатьох провідних країн, яка у 1920 р. була зацікавлена у розвитку взаємовідносин з врангелівським режимом, при чому переслідуючи власні інтереси. З одного боку, французи прагнули допомогти стабілізувати фінансово-економічне становище уряду П. Врангеля, адже бачили в ньому одне з основних джерел постачання дешевої сільськогосподарської продукції. З іншого боку, існування білогвардійського державного утворення на Півдні Росії вписувалося в тогочасну концепцію «санітарного кордону», яка була однією з основних зовнішньополітичних доктрин французької республіки: зміцнення відносин з урядами країн Центрально-Східної Європи, які б слугували бар'єром проти поширення більшовизму.

У торговельних відносинах з білими була зацікавлена Італія, оскільки вже перераховані нами вище економічні процеси не оминули і цю державу. Між урядом А. Денікіна та італійськими компаніями було підписано низку угод, які передбачали певні торговельні контакти. Так, 8 січня 1920 р. був затверджений договір з «Італо-Російським Чорноморським товариством» [6, арк. 149-151]. Згідно умов, ця організація мала доправити на Південь Росії 30 тис. нових шинелей та 100 тис. комплектів військового обмундирування. У свою чергу, до Італії мали направити 6 тис. тон якісної пшениці [6, арк. 149-151]. Проте правила угоди були такими, що тільки після прибуття в італійські порти вказаної продукції буде надіслано усе військове спорядження [6, арк. 149-151].

Однак нами було знайдено документальне підтвердження про невиконання цих домовленостей. Один з юристів-консультантів Відділу торгівлі та промисловості у серпні 1920 р. надіслав доповідну записку начальнику цієї урядової структури. У цьому документі йшлося про те, що з боку білогвардійського уряду усі умови договору були виконані, а з боку італійців - ні. Чиновник ставив риторичне запитання: «Чому договір, який мав державне значення, на дотримання якого не пошкодували коштів з казни, не був виконаний італійською стороною?» [6, арк. 171].

Але ще цікавішим було те, що, незважаючи на недотримання усіх умов цієї торговельної угоди, вже уряду Врангеля була надіслана пропозиція на укладання нового договору від тієї ж італійської компанії [5, арк. 97-98]. Утім, якщо раніше це були домовленості щодо торговельно-обмінної операції, то тепер обговорювалася лише можливість оренди транспортних суден на певний термін. Вони мали використовуватись для перевезення різних товарів з-за кордону на територію Кримського півострова [6, арк. 97]. Зі свого боку, італійці зобов'язувалися закупити в Константинополі певну продукцію на кошти врангелівської адміністрації та безкоштовно доправити її у кримські порти [6, арк. 97-98].

Вищевказана інформація зайвий раз підтверджує, що частина договорів на постачання певних товарів між білогвардійськими режимами та

закордонними представниками була не завжди взаємовигідною. З одного боку, ми можемо спостерігати недалекоглядність політичного керівництва білих, яке уклало домовленості. З іншого, іноземні партнери часто порушували умови контрактів та збільшували свої фінансові капітали за рахунок іншої сторони.

Однак для нового Головнокомандувача ЗСПР барона П. Врангеля зовнішня торгівля набула надзвичайно важливого значення, оскільки територія Криму була бідною на корисні копалини та не мала розвинутої промисловості, особливо військової [3, с. 119]. Тому, впродовж вказаного періоду його уряд намагався будь-що налагодити тісні торговельно-економічні відносини не тільки з перерахованими нами країнами, але й з іншими державами.

Так, були спроби поновити певні зв'язки з керівництвом Сполучених Штатів Америки щодо відновлення торговельної співпраці. Адже наприкінці 1919 р. між представниками генерала А. Денікіна та американськими сенаторами була досягнута усна домовленість про постачання на Південь Росії певної продукції для армії та цивільного населення [7, арк. 1-2]. Це мали бути товари, які залишилися в американських військових сховищах після закінчення Першої світової війни (армійська форма та взуття, медикаменти тощо), а ціна цієї продукції мала бути суттєво нижчою, ніж та, яку пропонували європейські партнери [7, арк. 2]. Але після виведення білих військ з Новоросійська на початку 1920 р. про ці перемовини забули.

Проте Головнокомандувач ЗСПР барон П. Врангель через дипломатичні канали почав шукати можливість реалізувати ці домовленості. Закордонні представники уряду, які перебували в Парижі, отримали наказ від нього щодо початку нових перемовин з американськими дипломатами [7, арк. 2]. Проте суттєвих зрушень у цій справі не було досягнуто.

Щодо архівних матеріалів, які стосуються фінансової царини, то вони яскраво характеризують фінансово-економічні проблеми білогвардійського табору на Півдні Росії у 1920 р.

Евакуація залишків ЗСПР та біженців до Криму призвела до того, що на цій території з'явилася величезна кількість різних грошових одиниць. Разом з грошима Добровольчої армії в обігу були дореволюційні, «керенки», українські карбованці, рублі Кримського краєвого уряду, донські та радянські [3, с. 292-293]. Поряд з ними перебувала у грошовому обігу іноземна валюта, курс якої постійно зростав. На неї був великий попит серед підприємців, що використовували грошові одиниці інших країн для експортно-імпортних операцій [3, с. 292-293]. Ще більше ускладнювало фінансову ситуацію швидке зростання інфляційних процесів, що призводило не лише до знецінення грошової маси, але й падіння курсу рубля на закордонних біржах [3, с. 294].

Окрім цього, серйозною проблемою для уряду П. Врангеля було фальшування грошових знаків, що набуло величезних масштабів. Хоча влада докладала чимало зусиль у боротьбі з цим явищем, однак вагомих успіхів не досягла. При чому, якість фальшивих грошей була досить високою.

Яскравим підтвердження цьому є знайдений документ, надісланий кримінально-розшуковим відділом м. Севастополь до Управління фінансів. У ньому йдеться про затримання цілої групи осіб, причетних до підробки грошей [2, арк. 39]. Так, севастопольські правоохоронці затримали мешканця

міста Андрія Черножукова та селянина Полтавської губернії Феофана Бахмута. У будинку громадянина Черножукова знайдено спеціальну техніку для виготовлення фальшивих грошей. Були виявлені фальшиві купюри на суму більше 3 млн. рублів та кредитні білети у розмірі 500 рублів на ім'я Головнокомандувача ЗСПР 1920 року випуску. Обидва затриманих зізналися у скоєному злочині. Слідством встановлено, що майже 1 млн. рублів передано Захарію Ковальському, мешканцю Севастополя, який з іншими особами зумів збути ці гроші в Мелітополі. Оперативники теж відзначили якість цих грошей та вказали, що «відрізнити їх можна лише за водяними знаками, яких на фальшивках немає» [2, арк. 39].

Детальніше хотілося б зупинитися на документі, який стосується проектів економічних перетворень, які розроблялися врангелівською адміністрацією у 1920 р. з метою стабілізації соціального становища на півострові. Одним із таких планів є знайдена нами доповідна записка про заходи щодо відновлення державного ладу на території ЗСПР, яка датується 2 квітня 1920 р. та зберігається в Російському державному архіві соціально-політичної історії. У цьому документі містилася низка пропозицій, реалізація яких, на думку авторів цієї програми, дозволила б поліпшити економічну ситуацію у регіоні. Підкреслювалося, що одним із першочергових завдань, які потрібно вирішити, є зміцнення курсу рубля та його купівельної спроможності за кордоном. Для цього необхідно здійснити такі кроки: негайна сплата населенням усіх податкових заборгованостей, які накопичились за революційні роки; запровадження вільної торгівлі в середині країни та відновлення роботи фабрично-заводських підприємств, де це можливо; заборона на вивіз грошей з Криму; активна пропаганда внутрішньополітичного курсу уряду серед населення; зовнішні запозичення [5, арк. 3-5].

Останньому пункту приділялася особлива увага. У документі зазначалося, що іноземні інвестиції мають бути спрямовані не тільки на військові цілі, але й на вирішення соціальних та економічних завдань. Суттєву увагу приділено контролю за дотриманням усіх торговельних домовленостей із зарубіжними компаніями. Підкреслювалося, що виконання цих, а також інших заходів дозволить уряду поліпшити складне соціально-економічне становище на території півострова [5, арк. 3-5].

Ще один цікавий документ було знайдено у Державному архіві Російської Федерації. Це доповідна записка в Управління торгівлі та промисловості при Головнокомандувачі ЗСПР про стан та перспективи відновлення економіки на Півдні Росії [1, арк. 18]. Вона складається з більш ніж десяти аркушів, не має точного датування та авторства. Однак, на нашу думку, він був підготовлений на початку 1919 р. На погляд автора, це архівне джерело має надзвичайно важливе значення, адже дає не тільки панорамний огляд соціально-економічних проблем цього регіону, але й пропонує альтернативні шляхи їх вирішення.

На перших сторінках цього документу вказується, що одним із першочергових заходів подолання розрухи в промисловості є відновлення транспортного сполучення. Автори цієї записки вважали, що реалізація такої політики дозволить відбудувати транспортну галузь, поверне та посилить позиції Росії у міжнародній торгівлі. Це дасть змогу залучити іноземні

інвестиції у цю царину, відновить втрачений транзитний потенціал російської держави тощо, але найголовніше - створить сприятливі умови для виходу з кризового стану всієї економіки [1, арк. 1-2].

Також пропонувалося, що усі проекти майбутніх транспортних ліній будуть поділятися на три головні категорії: 1) стратегічні шляхи; 2) магістралі, які будуть приймати надлишкові товарні потоки зі стратегічних шляхів; 3) будівництво залізничних вузлів, що будуть сполучати та постачати промислову та сільськогосподарську продукцію для віддалених районів країни [1, арк. 6]. Акцентувалася увага на тому, що для відновлення та розвитку залізничної сітки доріг майбутній російський уряд повинен використовувати міжнародну фінансову допомогу та внутрішній капітал. Далі наголошувалося, що поряд із активним розвитком залізниць необхідно підтримувати інші царини народного господарства, які будуть забезпечувати стабільний розвиток цієї сфери економіки [1, арк. 10-12].

Автори записки підкреслювали важливість формування детального плану, де будуть зазначені принципи та чіткий алгоритм розбудови галузі. Саме для цього мали бути створені спеціальні фінансові інституції, які б забезпечили всю транспортну інфраструктуру кредитами від внутрішніх та зовнішніх інвесторів [1, арк. 12]. Можемо зробити висновок, що ця аналітична записка є не тільки певним планом відновлення транспортної сфери, її інфраструктури, але є й одним із небагатьох проектів виходу з кризи всього економічного комплексу країни, що розроблялися як різними урядовими структурами Білого Півдня, так і окремими політичними організаціями (наприклад, Всеросійським Національним Центром - ВНЦ) впродовж громадянського конфлікту.

Таким чином, документи, що зберігаються у сховищах російських державних архівів, є однією з основних складових джерельної бази для вивчення не тільки історії Білого руху, але й всієї Громадянської війни. Тому знайдені архівні матеріали дають змогу дещо під іншим кутом зору розглянути окремі аспекти внутрішньо та зовнішньополітичного курсу білогвардійських режимів А. Денікіна та П. Врангеля.

-
1. Государственный архив Российской Федерации (ГАРФ), г. Москва, ф. 356, оп. 1, дело 21, 18 л.
  2. ГАРФ, г. Москва, ф. 3426, оп. 1, дело 16, 66 л.
  3. *Карпенко С. В.* Очерки истории Белого движения на юге России (1917-1920 гг.) / С.В. Карпенко. - М.: Изд-во Ипполитова, 2003. - 352 с.
  4. *Кронер Э.* Белая армия, Черный барон: жизнь генерала Петра Врангеля / Э. Кронер. - М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2011. - 463 с.
  5. Российский государственный архив социально-политической истории (РГАСПИ), г. Москва, ф. 71, оп. 33, дело 1513, 9 л.
  6. РГАСПИ, г. Москва, ф. 71, оп. 33, дело 1542, 223 л.
  7. РГАСПИ, г. Москва, ф. 71, оп. 35, дело 640, 11 л.
  8. РГАСПИ, г. Москва, ф. 71, оп. 35, дело 642, 14 л.
  9. РГАСПИ, г. Москва, ф. 71, оп. 33, дело 1544, 37 л.
  10. *Черкасов-Георгиевский В. Г.* Генерал Петр Николаевич Врангель. Последний рыцарь Российской империи / В.Г. Черкасов-Георгиевский. - М.: ЗАО Центрполиграф, 2004. - 511 с.

References

1. Gosudarstvennyy arkhiv Rossiyskoy Federatsii (GARF), g. Moskva, f. 356, op. 1, delo 21, 181.
2. GARF, g. Moskva, f. 3426, op. 1, delo 16, 66 l.
3. Karpenko S. V. Ocherki istorii Belogo dvizheniya na yuge Rossii (1917-1920 gg.) / S. V. Karpenko. - M.: Izd-vo Ippolitova, 2003. - 352 s.
4. Kroner E. Belaya armiya, Chernyy baron: zhizn' generala Petra Vrangelya / E. Kroner. - M.: Rossiyskaya politicheskaya entsiklopediya (ROSSPEN), 2011. - 463 s.
5. Rossiyskiy gosudarstvennyy arkhiv sotsial'no-politicheskoy istorii (RGASPI), g. Moskva, f. 71, op. 33, delo 1513, 91.
6. RGASPI, g. Moskva, f. 71, op. 33, delo 1542, 223 l.
7. RGASPI, g. Moskva, f. 71, op. 35, delo 640, 11 l.
8. RGASPI, g. Moskva, f. 71, op. 35, delo 642, 14 l.
9. RGASPI, g. Moskva, f. 71, op. 33, delo 1544, 37 l.
10. Cherkasov-Georgievskiy V. G. General Petr Nikolaevich Wrangel'. Posledniy rytsar' Rossiyskoy imperii / V.G. Cherkasov-Georgievskiy. - M.: ZAO Tsentrpoligraf, 2004. - 511 s.

Глибищук Н. В.

аспирант кафедры истории нового и новейшего времени факультета истории, политологии и международных отношений Черновецкого национального университета им. Юрия Федьковича

НЕКОТОРЫЕ НЕОПУБЛИКОВАННЫЕ ДОКУМЕНТЫ ПО ИСТОРИИ БЕЛОГО ДВИЖЕНИЯ ЮГА РОССИИ

В своей статье автор анализирует отдельные архивные материалы, которые все еще остаются необнародованными для широкой научной общественности. Эти нормативные акты касаются внутри и внешнеполитического курса белогвардейских режимов А. Деникина и П. Врангеля, которые существовали на территории Юга России в 1918-1920 гг. Данные документы были найдены в фондах российских архивных учреждений.

Ключевые слова: Гражданская война в России, Белое движение, Вооруженные Силы Юга России, А. Деникин, П. Врангель, большевики.

Hlibishuk M. V.

postgraduate student, Chernivtsi National University at the department of history, political science and international relations

SOME UNPUBLISHED DOCUMENTS ON THE HISTORY OF THE WHITE MOVEMENT IN SOUTHERN RUSSIA

In his article, the author analyzes some archival materials, which haven't yet been released to the general scientific community. These regulations concern the domestic policy of A. Denikin's and Wrangel's White Guard regimes, existing in the territory of the South of Russia during 1918-1920. All documents were found in the collections of Russian archival institutions.

Particular attention is devoted to the new documents, which concern the propaganda of the Wrangel's government, which and thus attempting to give a look from different angle at the White Guards propaganda that was carried out in 1920

The author also analyzes the new archival sources relating to foreign trade between the White Guard governments in the South of Russia and other states - France, Italy and the United States. These documents shed light on some aspects of the financial and trade cooperation among these countries.

Some archival documents related to the financial conditions of Wrangel's government in 1920. These sources are focused on the problems faced by this White Guard governments. The archives that reveal the light on the extent of counterfeiting of currency existed in the Crimea in the period are also examined.

Particular attention is paid to the analysis of some archival sources that can be considered as transformation projects, and whose implementation was to stabilize the situation in the political and socio-economic spheres. These documents concern the results of Denikin's and Wrangel's regimes.

Key words: The Civil war in Russia, the White movement, the Armed Forces of Southern Russia, A. Denikin, P. Wrangel, the bolsheviks.